

МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ З УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ

У статті вказано на залежність якості навчального процесу від діяльності викладачів з його управління. Вказано на необхідність дослідження проблем з управління якістю навчального процесу на основі методології процесного та системного підходів. Навчальний процес розглянуто як систему взаємопов'язаних підпроцесів. З'ясовано сутність моніторингу діяльності викладачів з управління якістю кожного зі складників навчального процесу та основні аспекти, які потребують моніторингового дослідження.

Ключові слова: навчальний процес вищого навчального закладу, моніторинг управління якістю навчального процесу, моніторинг діяльності викладачів з управління якістю навчального процесу.

В статті вказано на залежність якості навчального процесу від діяльності викладачів з його управління. Вказано на необхідність дослідження проблем управління якістю навчального процесу на основі методології процесного та системного підходів. Навчальний процес розглянуто як систему взаємопов'язаних підпроцесів. Установлено сутність моніторингу діяльності викладачів з управління якістю кожного зі складників навчального процесу та основні аспекти, які потребують моніторингового дослідження.

Ключевые слова: учебный процесс, мониторинг управления качеством учебного процесса, мониторинг деятельности преподавателей по управлению качеством учебного процесса.

Monitoring of activity of teachers on quality management of educational process of a higher educational institution.

Zinchenko V. O.

In article it is specified dependence of quality of educational process on activity of teachers on its management. It is specified need of research of problems of quality management of educational process on the basis of methodology of process and system approaches. Educational process is considered as system of the interconnected subprocesses. The essence of monitoring of activity of teachers on quality management of educational process everyone of their components and the main aspects demanding monitoring research is established.

Keywords: educational process, monitoring of quality management of educational process, monitoring of activity of teachers on quality management of educational process.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

Одним із провідних аспектів управління якістю навчального процесу ВНЗ є якість діяльності викладачів, яка, з одного боку, повинна створювати на засадах демократичного характеру управління освітньою діяльністю оптимальні умови для отримання студентами вищої освіти відповідно до їхніх схильностей та потреб, а, з іншого боку, має відбуватися в умовах вільного викладання та поширення науково обґрунтованих знань і свободи творчої діяльності викладачів.

Діяльність професорсько-викладацьких кадрів у навчальному процесі багатостороння й не обмежується тільки самим процесом викладання. Значний обсяг роботи викладачів призначається саме управлінню якістю навчального процесу, що робить проблему моніторингу цих аспектів діяльності викладачів вельми актуальною.

Як зазначає О. Островерх, проблема всебічного оцінювання діяльності викладачів гальмується відсутністю в Україні технологій та методик моніторингових досліджень у галузі оцінювання якості вищої освіти [1].

Науковцями пропонується рейтингове оцінювання діяльності викладачів щодо управління якістю навчального процесу вищого навчального закладу за функціонально згорнутими напрямками (В. Матюхін, О. Островерх, НТУУ „КПІ”), за аспектами конкретного напрямку викладацької діяльності (А. Денисенко, РУДН), за об’єктами оцінювання (Г. Цехмістрова, Н. Фоменко, Волгоградський ДПУ).

Проведений аналіз свідчить про розмаїття підходів науковців та наявної практики проведення моніторингу діяльності викладачів у навчальному процесі і забезпеченні його якості. Об’єднувальним фактором цих підходів є те, що дослідження якості діяльності викладачів здійснюється або в контексті оцінки управління якістю всієї освітньої діяльності ВНЗ, або результативності навчального процесу та якості навчальних досягнень студентів.

При цьому дослідники намагаються визначити максимальну кількість об’єктів моніторингу діяльності викладачів, виходячи з багатоманітності цієї діяльності та бачення навчального процесу як системи різних елементів. Такий підхід до здійснення моніторингу діяльності викладачів із забезпечення якості навчального процесу відповідає й нашому погляду на розв’язання означеної проблеми. Однак, вважаємо, що методологією дослідження проблем моніторингу управління якістю навчального процесу у ВНЗ необхідно обирати процесний та системний підходи. Наш вибір ґрунтується на результатах останніх досліджень означеної проблематики Л. Віткіна, О. Волкова, Л. Васильєвої, І. Харківської, Є. Хрикова, М. Чандри, Т. Яковлевої та інших науковців.

Саме поєднання процесного та системного підходів дозволило нам розглядати навчальний процес як систему взаємопов’язаних підпроцесів (планово-програмного, організаційного, інформаційного, комунікативного, навчально-методичного, науково-дослідного, виробничого, самоосвітнього та контрольно-оцінного) і визначити сутність управління якістю кожного з елементів навчального процесу. Проведення моніторингу управлінської

діяльності кожного з суб'єктів навчального процесу створює умови для виявлення всіх позитивних і негативних чинників впливу на якість навчального процесу.

Метою цієї статті є визначення сутності моніторингу діяльності викладачів з управління якістю навчального процесу ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Важливими характеристиками діяльності викладачів з управління якістю навчального процесу є її планування, що здійснюється в межах педагогічного навантаження та різних видів діяльності викладача. Зміст навчального плану підготовки фахівців знаходить своє відображення в індивідуальних планах роботи викладача, які розглядаються й затверджуються на засіданнях кафедр ВНЗ на початку навчального року. Крім того, якісне забезпечення викладачами реалізації планово-програмного компонента навчального процесу відбувається за рахунок розробки робочих програм з кожної дисципліни навчального навантаження та відображення в них основних характеристик, особливостей, умов оволодіння студентами навчальним матеріалом.

Управління викладачами планово-програмним компонентом навчального процесу відбувається також за рахунок забезпечення варіативної частини професійної підготовки майбутніх фахівців. Дисципліни різних циклів підготовки, передбачені навчальним планом як вибіркові, обираються студентами внаслідок попереднього інформування про зміст запропонованих дисциплін, їхню роль у формуванні окремих компетентностей майбутнього фахівця та значення у професійній діяльності. Саме діяльність викладачів у процесі вибору дисциплін впливає на формування робочих планів підготовки фахівців на наступний рік та структури навчального навантаження кафедр.

Крім того, досвід підготовки студентів може спонукати викладача до формування пропозицій стосовно внесення коректив у навчальні плани та графіки навчального процесу. Такі пропозиції стосуються термінів проведення практик, виконання студентами курсових робіт і проектів, зміни

структурно-логічної схеми викладання окремих предметів, формування переліку дисциплін за вибором.

Здійснення організаційної діяльності викладачів у навчальному процесі пов'язане з проведенням усіх визначених навчальним навантаженням видів занять та контрольних-оцінних процедур відповідно до графіку навчального процесу та розкладу занять. Важливим для управління викладачами якістю навчального процесу є формування та реалізація структури навчальних занять, ведення журналів занять, карток індивідуальних планів студентів, необхідної облікової документації. Крім того, одним з аспектів організаційної діяльності викладачів у навчальному процесі ВНЗ є доведення до студентів умов та вимог якісного оволодіння знаннями, уміннями й навичками з конкретної дисципліни, термінів модульного та підсумкового контролю, наявності та можливості ознайомлення з комплексом навчально-методичних матеріалів із дисципліни, порядком позааудиторного спілкування з викладачем.

Організація навчального процесу потребує певного рівня якості професорсько-викладацького складу. У цьому контексті діяльність кожного з викладачів повинна спрямовуватись на підвищення своєї кваліфікації завдяки навчанню в аспірантурі, докторантурі, навчанню на різних курсах підвищенні кваліфікації, підготовки публікацій, захисту дисертацій, вивчення досвіду діяльності інших викладачів.

Важливою умовою управління якістю навчального процесу ВНЗ є інформаційне та навчально-методичне забезпечення. Від цього залежить ефективність роботи викладача, а також бажання й можливість студента отримати необхідні знання і навички. При цьому інформаційний чинник навчального процесу відображає два аспекти діяльності викладача: формування навчального матеріалу дисциплін, у якому надана інформація повинна відповідати останнім досягненням науки, техніки, культури, мистецтва та розвитку суспільних взаємин; враховуючи індивідуально-психологічні властивості студентів; забезпечувати фундаментальність

професійної освіти та спадковість наданих знань. При цьому важливо, щоб навчальна інформація підтверджувалась за рахунок використання різноманітних наочних матеріалів, приладів, обладнання для візуалізації знань. Другий аспект пов'язаний із застосуванням викладачем у навчальному процесі інформаційних технологій, що дозволяє покращити якість професійної підготовки студентів і сформувати в них універсальний світогляд. Навчальний процес із використанням сучасних інформаційних технологій орієнтований на розвиток творчих здібностей студентів, набуття навичок безперервної самоосвіти. Застосування інформаційних технологій вимагає від викладача постійного розвитку власних знань й умінь, здійснення особливого добору та подання інформації.

Ця двобічність інформаційної діяльності викладачів створює підґрунтя для формування всіх складових частин навчально-методичного забезпечення. З погляду моніторингу діяльності викладачів, перш за все, нас буде цікавити наявність навчально-методичних комплексів (НМК) за всіма дисциплінами. Далі оцінюється якість формування НМК: конспектів лекцій, планів семінарських і практичних занять, лабораторних робіт, практичних завдань для аудиторної роботи студентів, питань до контрольних робіт, тестових завдань, переліку рекомендованої літератури та інше. Якість навчально-методичної діяльності викладачів полягає в підготовці, друкуванні або створенні електронної версії підручників, навчальних посібників, методичних вказівок, інших методичних рекомендацій, які використовуються у викладанні дисциплін.

Важливою складовою частиною навчально-методичної роботи викладачів є створення методичного забезпечення курсових робіт і проєктів, а також матеріалів до державної атестації студентів. Таке навчально-методичне забезпечення потрібно досліджувати з погляду ґрунтовності розробки, відповідності сучасним вимогам сфери майбутньої професійної діяльності студентів, всебічності оцінки набутих студентами знань, умінь і навичок та готовності їхнього практичного застосування.

Високий рівень інформаційного й навчально-методичного забезпечення, якісна організація викладачем навчального процесу є важливими, але не головними аспектами їхньої діяльності з управління навчальним процесом. Нагадаємо, що навчальний процес – це поєднання процесу навчання з процесом викладання, цілеспрямована свідома взаємодія студента та викладача. Тільки ефективна взаємодія цих суб'єктів навчального процесу стає підґрунтям якісної підготовки фахівців. Спираючись на визначення Н. Волковою педагогічної комунікації як системи безпосередніх чи опосередкованих зв'язків та взаємодій викладача, котре реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів та засобів комп'ютерної комунікації [2], вважаємо необхідним моніторинг управління викладачами якістю комунікативного чинника навчального процесу ВНЗ зосередити на дослідженні відповідності форм і методів навчання, рівня застосування в навчальному процесі активних методів навчання та сучасних педагогічних технологій урахування індивідуально-психічних властивостей студентів, ступеня створення викладачами атмосфери заохочування та підвищення мотивації студентів до оволодіння знаннями з дисципліни та майбутньої професійної діяльності.

Важливу роль у підготовці компетентного фахівця відіграє формування в навчальному процесі практичної готовності студента до діяльності в обраній професійній сфері. Виробничий елемент сучасного навчального процесу вже не обмежується тільки проведенням практичних та лабораторних занять і підготовкою наказів на проходження студентами різного виду практик.

Складні умови, у яких діють підприємства виробничої та невиробничої сфери, у тому числі й вищі навчальні заклади, створюють певні проблеми як пошуку баз для практик, так й отримання реальної практичної допомоги від фахівців підприємств та установ, які стають керівниками практик. Тому управління виробничим компонентом навчального процесу потребує від

викладача максимально можливого формування у студентів під час навчальних занять професійних умінь й навичок.

Означене вказує викладачеві на необхідність:

- забезпечити практичне, професійне спрямування навчально-методичного забезпечення дисциплін;

- застосовувати на практичних та лабораторних заняттях у разі необхідності різні види інструментів, пристроїв, обладнання, демонструючи при цьому власне вміння ними користуватися;

- детально формувати зміст усіх видів практик із можливістю коригування завдань відповідно до обраних баз практик та створення інтегрованих програм практик, які забезпечують поетапне набуття досвіду професійної діяльності;

- здійснювати методичний супровід проходження практик студентами, демонструючи обізнаність у розв'язанні завдань практики відповідно до специфіки діяльності конкретного підприємства, закладу чи установи.

Саме ці аспекти й підлягають аналізу та оцінюванню під час моніторингу управління викладачами якістю навчального процесу ВНЗ. При цьому, необхідно приділити увагу відповідності кваліфікації викладача для здійснення практичної підготовки студентів наданому навчальному навантаженню.

Науково-дослідна діяльність викладачів розглядається як один із важливіших компонентів оцінювання рівня його кваліфікації. При цьому, сама наявність науково-дослідної діяльності на кафедрах стає стимулом для підвищення кваліфікації викладачів та залучення студентів до дослідно-експериментальної роботи. Підготовка фахівців фізико-математичного, природничого та технічного напрямів узагалі не може відбуватися без упровадження у навчальний процес науково-дослідної роботи. Але і якість підготовки фахівців гуманітарного та соціально-економічного напрямку потребують використання в навчальному процесі елементів дослідництва.

Тому рівень упровадження науково-дослідної роботи в навчальний процес буде відрізнятися відносно напряму підготовки фахівців, а його оцінювання повинно враховувати як кількість студентів, які беруть участь у фундаментальних і прикладних наукових дослідженнях, так і результати діяльності студентів, що оприлюднюються під час заходів науково-інформаційного профілю.

Функціонування науково-дослідного чинника навчального процесу також залежить від рівня використання викладачем результатів дослідно-експериментальної роботи при викладанні дисциплін: формуванні змісту навчального матеріалу, завдань для аудиторної та позааудиторної роботи, тематики курсових, дипломних та магістерських робіт і проектів. Цей аспект науково-дослідної роботи не завжди враховується при оцінці діяльності викладачів. Між тим він свідчить про інтенсивність та безперервність професійно-педагогічного зростання викладача, а також спрямованості його діяльності на залучення студентів до дослідно-експериментальної роботи.

Ефективне включення студентів у науково-дослідну роботу може відбуватися тільки на підставі оволодіння майбутніми фахівцями навичками самосійної діяльності. Переорієнтація навчальних планів на значний обсяг самостійної роботи потребує від викладача нових підходів до її організації та управління. Як зазначає П. Вишневський, самостійна робота з кожної дисципліни залежить від особистих якостей викладача, його ставлення до власної педагогічної діяльності, вимогливості й об'єктивності оцінки наслідків навчання студентів [3]. В умовах, коли навчальні заклади самостійно формують структуру й нормативи навчального навантаження і прагнуть до його загального зменшення з метою економії, це твердження стає досить актуальним.

Навчально-методичні комплекси з кожної дисципліни передбачають наявність завдань із самостійної роботи для аудиторної та позааудиторної діяльності студентів. Такі завдання бажано доповнювати методичними рекомендаціями та прикладами розв'язання окремих завдань. Оскільки

самостійна робота має бути керованою, то викладачеві потрібно чітко визначити вимоги щодо її виконання та оформлення результатів, критерії оцінювання якості виконання кожного з видів завдань самостійної роботи. Також потребує регламентації процес консультування студентів викладачами для її якісного виконання та здійснення поточного контролю самостійної діяльності студентів.

Обов'язковим компонентом навчального процесу та управління його якістю з боку викладачів є контроль результатів навчальної діяльності студентів. Давно відомий та не підлягає обговоренню той факт, що якість викладацької діяльності залежить від повноти й об'єктивності контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Для цього викладачеві необхідно задіяти у навчальному процесі різні форми й методи поточного та підсумкового контролю, вибір яких диктується специфікою навчальної дисципліни та майбутньої професійної діяльності.

Тому наступним аспектом, який підлягає моніторинговому дослідженню, є наявність та всебічність системи оцінювання якості навчально-пізнавальної діяльності студентів з кожної дисципліни навчального плану, яке враховуватиме аудиторну та позааудиторну роботу студентів (у тому числі й самостійну), їхню участь у науково-дослідній роботі, якщо її напрями збігаються з предметом дисципліни.

Грунтовності потребує вибір форм змісту такого важливого виду контролю результатів якості професійної підготовки студентів, як державна атестація. Форми й зміст державної атестації часто регламентуються галузевими стандартами, але й містять варіативний компонент, який відображає специфіку майбутньої професійної діяльності та вимоги ринку праці. Державна атестація також вимагає розробки системи оцінювання результатів професійної підготовки студентів.

Висновки. Розгляд особливості діяльності викладачів з управління якістю навчальним процесом вищого навчального закладу та кожного з його компонентів дає змогу констатувати, що моніторинг діяльності викладачів з

управління якістю навчального процесу ВНЗ буде спрямований нами на збір, систематизацію та аналіз даних про:

- якість формування робочих програм, плану, пропозицій щодо підвищення ефективності, логічності й відповідності сучасним вимогам ринку праці, планів, програм та графіків професійної підготовки фахівців;
- рівень та якість реалізації отриманого викладачем навчального навантаження в межах наявного графіка навчального процесу та розкладу занять, а також організації підвищення власної кваліфікації;
- рівень відображення викладачем у навчальній інформації останніх досягнень у різних галузях науки, техніки й культури з використанням необхідного обладнання, наочних матеріалів та інформаційних технологій;
- якість формування навчально-методичного забезпечення всіх аспектів професійної підготовки студентів;
- рівень та якість використання викладачами в навчальному процесі активних методів навчання та сучасних педагогічних технологій;
- рівень забезпечення практико-професійної спрямованості завдань, занять і практик, наступності, інтегрованості та методичного підґрунтя їх виконання;
- рівень участі викладачів у науково-дослідній роботі кафедр, упровадження елементів дослідної діяльності в навчальний процес та залучення студентів до дослідно-експериментальної роботи;
- якість створення завдань для самостійної роботи студентів, її методичного забезпечення та системи оцінювання;
- якість розробки системи оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів, у тому числі й державної атестації.

Названі напрями діяльності викладачів з управління якістю навчального процесу впливатимуть на сутність і результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів. Проте необхідно пам'ятати, що якість будь-якого процесу, а навчального процесу особливо, залежить від діяльності кожного з його суб'єктів. Найкращі навчально-методичне забезпечення,

використання викладачем активних методів навчання, проведення занять у мультимедійних аудиторіях можуть не дати високих результатів підготовки студентів, оскільки самі студенти не мають відповідної мотивації до навчання, їхні індивідуальні властивості суперечать особливостям організації навчального процесу, у студентів слабо розвинуті навички організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності або психологічний клімат у студентському товаристві не налаштовує на позитивне, результативне навчання. Тобто управління якістю навчального процесу залежатиме й від сутності та спрямованості самоуправління студентами власною навчально-пізнавальною діяльністю. Відповідно до цього подальше наше дослідження ми спрямовуємо на виявлення сутності моніторингу управління студентами якістю навчального процесу вищого навчального закладу.

Література

- 1.** Островерх О. О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Островерх Ольга Олександрівна. – Х., 2004. – 181 с.
- 2.** Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : теорія, технологія, практика : монографія / Н. П. Волкова. – Д. : Вид-во ДНУ, 2005. – 304 с.
- 3.** Вишневський П. Р. Педагогічне управління навчальним процесом у вищому військовому навчальному закладі на основі інноваційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вишневський Петро Ростиславович. – Хмельницький, 2006. – 209 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Зінченко Вікторія Олегівна, 1968 р.н.

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, заступник директора з навчальної роботи Інституту торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сфера наукових інтересів: професійна освіта, управління вищим навчальним закладом та навчальним процесом ВНЗ.

Моб. тел. +38 (050) – 767-69-57

e-mail: metelskayvika@mail.ru

Адреса для листування та відправки авторського екземпляру:

Зінченко Вікторія Олегівна
Інституту торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
91011
вул. Оборонна 2,
м. Луганськ

Поданий матеріал раніше не публікувався і до інших видавництв не надсилався.